Ann. III. Num. XIX.

VOX URBIS

DE LITTERIS ET BONIS ARTIBUS COMMENTARIUS

BIS IN MENSE PRODIT

Pretium annuae subnotationis, *ante solvendum*, est: in Italia Libellarum 10; ubique extra Italiam Lib. 15; M. 12; Sch. 12; Doll. 3; Rubl. 6; Flor. 7 ½.

Inscriptiones et omne genus indicationes pretio aequissimo referuntur, quod est in extremis commentarii paginis Lib. 0.50 pro *unoquoque centimetro quadrato*.

Cuncta mittantur ad ARISTIDEM LEONORI *equitem, commentarii VOX URBIS possessorem et administratorem*

ROMA — Via Alessandrina, 87 — ROMA

Subnotatio fieri potest:

IN ITALIA — Apud DESCLÉE, LEFEBVRE ET SOC. — ROMAE, Via Santa Chiara, 20-21.

IN ANGLIA — Apud BURNS AND OATES — LONDON W. - 28, Orchard Street.

IN CIVITATIBUS FOEDERATIS AMERICAE SEPTENT. — Apud COMMISSARIAT OF THE HOLY LAND. — NEW YORK, 143 w 95th St.

IN CANADA ET NEWFOUNDLAND — NEW YORK (U. S. Americ.), 143 w 95th St.

IN BELGICA — Apud DESCLÉE, LEFEBVRE ET SOC. — BRUXELLES, Rue de la Montagne, 52.

IN GALLIA — LUGDUNI Apud DESCLÉE, LEFEBVRE ET SOC. — Rue Victor Hugo, 5 — LUTETIAE PARISIORUM LIBRAIRIE VIC ET AMAT CHARLES AMAT SUCC. — Rue Cassette, 11. — INSULIS (LILLE) Apud DESCLÉE, LEFEBVRE ET SOC. — Rue de Metz, 41.

IN HUNGARIA — Apud C. B. LIPTAY, CORRESP. DE HONGRIE — BUDAPEST, Palais du Théâtre National.

RERUM INDEX

ROMAE

EX OFFICINA FORZANI ET SOCII

MDCCCC

Ann. III. ROMAE, Kal. Octobribus MDCCCC. **Num. XIX.**

VOX URBIS

DE LITTERIS ET BONIS ARTIBUS COMMENTARIUS

PRETIUM SUBNOTATIONIS:
In Italia: Lib. 10 — **Ubique extra Italiam:**
Lib. 15, M. 12, Sch. 12, Doll. 3, Rubl. 6, Flor. 7 ½.

BIS IN MENSE PRODIT

POSSESSOR ET ADMINISTRATOR:
ARISTIDES LEONORI, eques.
ROMAE - Via Alessandrina, 87.

QUOMODO ARBITRORUM SENTENTIIS PARENDUM (1)

Arbitratus iuris gentium constitutio est, quae sese optime ad lites inter populos componendas accommodat: quo casu nihil aliud est nisi iudicium inter gentes, quo simul ac per compromissum arbitri postulati erunt, controversiae pendentes inter partes pacifice solventur.

Oportet ut partes sese libere arbitris offerant; nam arbitrium libera iurisdictio est; si non libera, iam non arbitrium. Nihil enim aliud arbitri sunt, nisi iudices liberi, quos litigantes libere licet adire, vel non; hanc libertatem partes in compromissionis actu amplissime exercent.

Itaque ubi partes arbitrium sponte acceperint, conveniet eas sese invicem obligare, seu poenae clausula, seu alia quavis stipulatione, ad futuram disceptatorum sententiam utique sanctissime servandam; id est, latino sermone, ad standum sententiae; quod recentiori sermone «sanctio» dicitur.

Id fiet unius cuiuscumque modi cautione, ut compromissa pecunia, vel pignoris capione, deinde omni genere vadimonii.

Ius igitur erit, vim in arbitrorum sententiae observantiam adhibere; nam potestas ab huius generis pactione orta, legitimum robur est, non violentum: in hoc dumtaxat sensu competit arbitrio vis obligatoria. Quamobrem regulas, quae sequuntur, amicis approbandas afferimus:

I. Omni arbitrorum iudicio vis obligatoria iure competere potest.

II. In compromisso stipulabuntur partes quo modo sententia lata in effectum redigi debeat, nisi haec cura speciali arbitrio committatur; id est disceptatoribus praeviis, qui de sanctione ulterioris sententiae dumtaxat iudicabunt.

III. Itaque duplici modo partes cavere poterunt, sive per se ipsae de cautione in ipsa arbitrorum sumptione conveniant, sive in aliquem de hoc compromittant, qui videat et constituat quo modo sententiae pareatur, quod partium lex fiet.

IV. Pecunia compromissa omni arbitratus generi sese praestat.

V. Ceterum peculiares alii cautionis modi sese offerunt secundum controversiae genus atque partium conditiones.

VI. Ut puta, si de homine tradendo agatur, stipulatio fieri poterit ut si in manum arbitrorum, vel in potestatem extraneae gentis committatur, ut post latam sententiam in libertatem redigatur, vel in potestatem partis quae vincet devolvatur.

VII. Item si de nave capta agatur, similis modi stipulatio interveniet de navi.

VIII. Item si controversia de finibus, ut de littoris vel ripae portione, vel insula, vel sinu.

Hoc casu pignora quoque recipi poterunt; tum possessio quidem possidenti linquetur, sed alterutra pars tractum terrae aequipollentem tertiae gentis potestati committere cogetur, qui dabitur victori, si non pareatur sententiae.

IX. Itidem si controversia moveatur de rustico territorio, vel de urbe minori (infra decem millia incolarum, vel de piscatorio mercatoriove portu (infra quinque millia incolarum).

X. Si de aestuario vel ostio fluminis, stipulatio fieri poterit ut, pendente controversia, custodiatur a classiariis tertiae gentis.

XI. Si de fluminis interioris dominio, nihil obstat quin stipulatio interveniat, ut eius ripae custodiis, paganis quidem, ab arbitris constitutis, committantur, hoc pacto ut custodes de variis gentibus eligantur, neve de litigantium civibus.

Hoc casu, quodcumque spectat ad vectigalia percipienda et ad fluminis curam, magistratibus ab arbitris electis administrandum committetur, qui custodiam, quam supra dixi, adiuvabunt et tuebuntur.

XII. Itidem si de fluminis navigatione agatur.

XIII. Si autem de militari portu vel oppido, recurretur ad compromissam pecuniam, vel ad depositum syngraphorum aut obligationum; ceterum hoc casu potest alia res vice poenae compromitti, ut puta fluminis ostium, sinus, portus minor, insula, terrae tractus.

XIV. Utique satisdationem de impensis arbitratus arbitri poterunt exigere, per aliquam, ut ita dicam, «iudicatum solvi» cautionem.

XV. Si controversia moveatur tantum de pecunia, vel aere alieno, vel damnis resarciendis, pecunia deponetur in argentaria mensa apud tertiam gentem, iussu arbitrorum, qui iudicabunt ubi ac quantum deponatur ab alterutra parte, ut detur ei qui vicerit, aut in solutionem, aut poenae nummariae vice, iuxta quod sequitur.

XVI. In hoc deposito vel «pignoris capione» continebitur et unde solvatur quod petitur, et unde satisfieri possit reo, si actor mala fide egerit, vel plus petierit quam debeatur.

MONTELUCCIUS.

(1) Cum relator de hac quaestione delectus fuerim in conventu, qui de pace tuenda his diebus Lutetiae Parisiorum habetur, placet proposita eodem ipso tempore *Vocis Urbis* lectoribus latino sermone submittere.

In sacerdotem venerabilem

IOSEPHUM COTTOLENGUM

domo Braida apud Subalpinos, qui domum condidit Augustae Taurinorum, cui nomen est Divina Providentia, quo die civitas Braidensis eius statuam in oppido dedicavit

QUOD BONUM FAUSTUMQUE SIT

CIVITAS BRAIDENSIS
UNA ET MENTE ET VOCE
IOSEPHI COTTOLENGI POPULARIS SUI
GLORIAM CONCELEBRAT
QUI MIRABILI IN DEUM ET IN HOMINES PIETATE INCENSUS
OMNEM VITAE SUAE CURSUM
IN SUBLEVANDIS ALIENIS MISERIIS CONFECIT
LOCUPLETES HONESTE UTI DIVITIIS
TENUIORES FORTUNAM SUAM MODICE FERRE
DEI BENIGNITATI IUSTITIAEQUE CONFIDERE DOCUIT
NULLIS IPSE FACULTATIBUS PRAEDITUS
ADIUVANTE DIVINA PROVIDENTIA
INFINITAM CALAMITOSORUM MULTITUDINEM
AB OMNI OPE ET SPE DERELICTAM
CIRCUM SE HABUIT ALUIT FOVIT
AEGRIS MANU SUA MINISTRAVIT
ADFLICTOS SERMONE ET CONSILIO EREXIT
MORIENTIUM POSTREMUM SPIRITUM EXCEPIT
AVE ANIMA SANCTISSIMA
TE CAELESTIUM NUMERO CONSECRATUM
LIBERI NOSTRI COLENT
MIRACULORUM AUCTOREM INVOCABUNT
DUM SOL HUMANAS AERUMNAS LUSTRABIT
TAMDIU TUUM NOMEN
GRATA POSTERORUM MEMORIA VIGEBIT

VIII ID. SEPT. ANNO MDCCCC

Scripsit I. B. GANDINO.

DE INGENUIS ARTIBUS PLEBI EVULGANDIS

Diffusa ad montanos usque pagos a saeculis incultos puerorum in litteris institutione, perque diaria et libros doctrinarum notionibus in populo propagatis, non pauci popularium rerum studiosi admirantur, tantum inter plebeios et honesti ordinis cives de ingenuarum artium operibus aestimandis mansisse discrimen.

LIBRI RECENS DONO ACCEPTI

Almanacco illustrato delle Famiglie Cattoliche per l'anno di grazia 1901. — Romae edid. Desclée, Lefebvre et Soc. 1900.

GIOVANNI IACHINO. **Leon Pancaldo.** Saggio storico-critico. — Savonae, ex off. Peluffo, 1900.

In Archimedem. Carmen ANTONII RIEPPII. Praemittuntur nonnulla de vita atque de inventis Archimedis. — Neapoli, ex off. F. Gennari atque A. Morani, 1900.

U. BENIGNI. **I Cristiani e l'incendio di Roma.** — Romae edidit F. Pustet, 1900.

Lavori eseguiti in Creta dalla Missione Archeologica Italiana dal 9 Novembre al 13 Dicembre 1899. Relazione del Prof. LUIGI SAVIGNONI. — Romae edid. Realis Lyncaeorum Academia, 1900.

Prof. GAETANO DE SANCTIS. **Il lapis niger e la iscrizione arcaica del Foro Romano.** Excerptum e commentario, cui titulus *Rivista di Filologia e d'Istruzione classica* (an. XXVIII, fasc. III). — 1900.

Prof. DOMENICO PIANAROLI. **A Vittorio Emanuele III Re d'Italia.** — Drepani ex off. Gervasi-Modica, 1900.

LADISLAUS AJTAY DE VAJASD. **Quatuordecim exhortationes ad iuventutem Regni Mariani.** — Apatino, ex off. Iosephi Szavadill, MDCCCC.

COMMENTARII "VOX URBIS" INDICES SINGULI

Erat sane eius ingenuum optimumque studium ut pauperibus egenisque subveniret; verum de nova republica iuxta recentes doctrinas condenda ecquis iuret semper eum fidem servasse? Quem profecto ex William Morris opere, cui *News from Nowhere* titulus, haec mutuantem audimus: « Omnes equidem futuram quamdam rempublicam exspectamus, meliusque dixerim respublicas; nemo enim sua sorte contentus quiescit... Verumtamen dum pro certo habemus id futurum forte prout cupimus, certius tamen credimus nullimode futurum. Cum enim ne unius quidem homunculi vitam praenoscere liceat, totius humanae societatis iter quo pacto quis divinabit? »

P. ALT.

CHRISTO VICTORI LAUS (1)

Diu Gradivi, quem galeae nitor
Cruentus ensis bellaque matribus
Semper trahunt abominata,
Pugna oculos animumque pavit:
Non sors movebat, non tenerae pia
Nuptae querella, non lacrimans soror
Duras trucesque Martis aures,
Quum raperet iuvenes in arma.
Nequidquam Apollo iactat ei probra,
Sua quod truncet ipse viros manu
Divumque se inquinet cruore
Atque hominum quoque vertat urbes (2).
Raro et Minervae cedere voltui
Coactus atrox imminuit feros
Aut impetus belligerantum,
Sanguinis aut fluitantis undas.
Nec fulminantis magna Iovis manus
Freno furorem semper eum satis
Compescere et domare scivit,
Clades et iram acriorem alebat.
Quem non Minerva, quem nec Apollinis
Vincire quivit cum Iove iuncta vis,
Potentior vincet ferocem
Christi et amor studiumque Christi;
Quibus virorum nobilium manus
Inflata, quum iam bella videt nimis
Saevire gentesque efferari,
Condere eas parat lege Christi.
Qua postulante concilium iam Hagae
Effrena Martis iura perhorridi
Constringit et castigat, arma ut
Exuat abiicialque tetra.
Gaudete, nuptae, mittite lacrimas,
Matres, sorores: — laetius en! manet
Aevum, nec amplexos amatos
Mars rapiet lituo sonante.
Amorque amara si minus adferet,
Tenete nomen grato animo rei
Laetaeque laudantesque semper
Dicite: Laus tibi, Christe victor!

Varsaviae Polonorum.

IOSEPHUS WABNER.

(1) Carmen scripsi, ubi primum de coetu Hagensi convocando terrarum orbis certior est factus, omnibus dicatum, qui consilium iuris belli constringendi pacisque christianae inter homines conciliandae adiuvant. Quis probus Christi iuris amicus delectatus non est? Proh! res non ita, ut decebat, hominum exspectationi satisfecit. Idea tamen Christi manet, carmen manet; modo opitulentur homines probi.

(2) Cfr. HOMERI *Il.* V, 455: Ἄρες, Ἄρες βροτολοιγέ, μιαιφόνε, τειχεσιπλῆτα...

MUSICES IN ANIMAM EFFECTUS (1)

UT dubium, quo afficimur, de musices in animam commovendam viribus, enodent, sunt qui teneant natura sua praecipua quadam virtute musicen pollere ad colligendas mentis cogitationes in unum. Minima enim musice, singulos rerum formarumve adspectus inquirere nescia, parum curat. Sed potissimas contra motuum sensuumve notas exprimens, ita eas effingit, ut millia millium eventuum rerumque, cum similem aliquem affectum omnia praesefe-rant, etsi tempore et loco ceterisque similibus varia, una tamen eademque modulatione enarret. Quare genericam hanc musices vim omnes, et quidem rudiores saepe et inculti, satis aestimant, qui verborum contra vim, magis propriam ac distinctam, longe alia difficultate perpendunt.

Verum huiusmodi recollectionis virtuti, ut synthesim graecam vocem latine reddam, fidem nos minime damus; aptatur enim et ipsa actionibus motibusque, quos enarrat vel exhibet, quaeque variissima sunt, prout fert hominum natura, religio, gens. Neque enim dum Wagnerius amorem canit, Bellinium nostrum nec a longe quidem imitatur, ita ut utriusque cantus comparandi arbitrium sit. Si enim ex *Deorum crepusculo* funebrem concentum, statimque *Ionis* parem sonitum luseris, utriusque meli eumdem esse intentum nordici pariter ac nostri auditores diiudicabunt. Sonitus enim omnes intendunt, rhythmum, si quis aures habet, plane de quovis musices genere sentit; at intimam vim uno eodemque modo non omnes discernunt.

Quae autem est vere propria musices virtus, eam in agilitate quadam citissima constituimus, qua ex uno in alium animi motum, brevi tempore, audientes abripere ipsa pollet, ex moerore summo, vel ex timore, in laetitiam inque praevalidam audaciam. Pariter concentui cantionibusque vis summa tradita est memorias tempore obrutas passim revocandi; deque Donizettii lectissimis notis non semel neque ineleganter adnotatum est, memorias in iis felicis iuventae contineri. Pauca saepe sufficit modulata nos exaudisse, cum statim praeruptae, vel oblitae formae, sensusque ad mentem redeunt: veterani saepe, tuba canente, strepitum pugnae sese exaudire iterum crediderunt, exsules patria loca in oculis evocata ad cantiunculae cuiusdam rhythmum statim habuerunt, neque leni hoc sonitu lingua ulla aut sermo eloquentior est. Cum Helvetici mercenarii passim per Europam militias agerent, si cantiunculam quae « vaccarum » dicebatur, quam pueruli in patria, cum pecudes pascerent, luserant, audiissent, lacrimabantur omnes, nonnulli signa deserebant ut in patriam redirent, alii sese morte saepe mulctabant manu propria, ita ut tandem edictum ubique fuerit, ne melos illud militibus luderetur. Est equidem Maynard doctor, labore iam in deserto superatus ac prope ad mortem deductus, qui de Normannica sua provincia cantiunculam cum exaudisset, statim veluti ad vitam rediit. Fatius rem explicans scribit, vim hanc excitandi vel cohibendi non tam musices naturae dandam, quam recordationi abacti temporis, quo illam iamdiu alias exaudivimus.

Qua in re adeo pollet, ut, etsi male ludatur, aliquid tamen movendi nostro in animo vim retineat, quod ceteris ingenuis artibus, ni perfectae quodammodo apparuerint, non contingit: ipsa contra et memorias evocare, et animum erigere, et operam explanare potest. Itaque animam et valetudinem bene semper afficit musice, viresque utrique addit, virtutem, mansuetudinem, benevolentiam auget mirum in modum. Iamque, gentium finibus disiectis, Wagnerium Siculi et Afri laeti exaudiunt, Bellinio Scandinavi Russique plaudunt. In praeliis tibiis et tympanis ludere utilissimum semper ad virtutem incitandam habitum est; cantusque, Tyrtaei usque ab aetate, populum erigit, comitia cogit, plebiscita, secessiones, tumultus parit, virginem etsi renuentem in choream quodammodo abripit.

Haec enim ars, Baudrillart quondam meminit, animi motus sive bonos sive malos ad ultimum fastigium commovet, animosos viles facit, mites in pugnam impellit. Multi etiam, neque praetereundum heic est, ludentibus organis ad religionis sacra redierunt, quo plane nil validius esse censemus ut animum terrestri coeno implicatum ad Deum extollamus.

R. SPINA.

(1) Cfr. an. III, n. IX.

TEMPLUM MAXIMUM MONTIREGALENSE

INTER ea, quae media, quam vocamus, aetate rerumpublicarum aut principum ope excitata sunt templa, Montiregalense profecto longe nobilissimum et magnificentissimum sive temporis antiquitate, sive operum pulcritudine iure vocari potest. Quae de huius templi origine portenta feruntur, ea nec affirmanda, nec refellenda esse censemus, veniam, ut ait Livius, dantes antiquitati, quod miscendo humana divinis primordia magnorum operum augustiora faciat, et ad Superos referat auctores. Tradunt igitur amoenissimo in nemore ferarum pleno, quo Northmanni reges venatum ibant, Wilhelmum secundum cursu defessum recubuisse, eique in somnis Virginem Dei Parentem auri vim a Wilhelmo patre ibidem defossam indicasse, ut inventa pecunia templum Deo conderet, sibique dicaret. Quidquid id est, hoc ex certis monumentis comperimus, Wilhelmum regem anno circiter MCLXXII aedi perficiendae animum appulisse. Quinam vero artifices ad tantam tantaeque pulcritudinis molem aedificandam exornandamque acciti fuerint adhuc latet, sed verisimillimum est sicilienses simul arabicosque et byzantinos opifices huc confluxisse, et decem fere annorum spatio illud mirandum opus succrevisse, quod non gothicam tantum, vel byzantinam, vel arabicam, sed horum simul populorum architectonicam rationem praeseferens, suum vultum undequaque servat.

Templum invisentibus binae patent valvae, quarum unas Barisanus Tranensis a. MCLXXIX, alteras Bonannus, civis Pisanus, a. MCLXXXVI liquato aere confecit. Maiores valvae a Bonanno conflatae sunt vetustissimum italici sermonis adhuc vagientis monumentum. In his enim inter anaglypta, quae sacrae historiae praecipua gesta referunt, huiusce modi verba legimus: *Eva serve a Adam*; *Cain ucise frate suo Abel*; *la qarentina* (hoc est quadragesima); *Iosep Maria fuge in Eitto*; et alia id genus quamplurima.

Quoties autem superatis liminibus interiore templi prospectu uno veluti obtutu fruaris, animus tibi incredibili quadam admiratione et voluptate perfunditur: namque aptissima partium dispositio, sublimes arcus ad sidera prosilientes ac veluti evanescentes, aereae solidaeque columnae, aurea lux e tecto et parietibus aureis repercussa, cuncta denique quemvis hominem consistere in medio cogunt, et, ut ita dicam, sensibus abducunt. Maiorem templi alam a duabus minoribus hinc inde secernunt XVIII columnae ex lapide numidico cum pulcherrimis capitulis, e fanis romanae aetatis lapsu temporum dirutis ablatae; laquearia huiusce alae totiusque templi auro variisque coloribus et toreumatis affabre sunt exornata.

Post maiorem alam paullo altius erigitur odeum, quod *presbyterion* Graeci vocant, cui imminent quattuor arcus in maximam altitudinem educti. Odei pavimentum orbibus ex porphyretico et serpentino marmore sectis et vermiculato opere tamquam tapete contectum est. Pavi-

Qua re animadversa, quotidiana iam est huiusmodi virorum dehortatio, ut artes ingenuae eo stilo pertractentur, quo et excultiorum mentes delectent, et rudiorum oculis vel auribus blandiantur, ne, alteri tantum civitatis ordini inservientes, suum in hominum societate munus, quod maximum est, protinus deserant.

Augetur enim in dies schola sapientum, cuius una est eademque sententia, referendae pulcritudinis vim altissimam non ideo selectis quibusdam hominibus fuisse tributam, ut ipsa veluti suo tantum delectamento fruerentur, vel exigui discipulorum agminis laudes captarent, vel ex effictis operibus opulentum facerent quaestum. Qui omnes inde iure queruntur hodiernum summorum artificum modum eo subtilitatis et calliditatis venisse, ut non a rudi tantum plebe iam percipi nequeat, sed nec ab urbano quovis, qui novae huius Eleusis sacris forte nunquam adfuerit. Hoc itaque absurdum artium genus, hoc ridiculum simul ac pestiferum improbant, conclamantque eo esse tandem redeundum, quo pulcritudinis opera iterum plana et aperta effingantur et popularium multitudinem sana recreatione reficiant.

Ex adverso tamen qui contra opinantur, etsi nimium quoddam ab expolitissimis hisce artificibus invectum esse concedant, tenaciter asserunt reconditum hoc et exquisitum artium genus et calamistris exornatum, minime esse earum naturae adscribendum.

Addunt tamen opera artificum eo melius nitere, atque hoc ipso altiorem animis oblectationem parare, quo sublimiores vertices alis attigerint, cum vel neglectum nitorem adspectus retulerint; earum autem famam quoque earum sublimitate lectiorem esse debere. Verum huiusmodi opera, cum cuivis e vulgo plana et aperta esse nullatenus possint, necessario sequitur, ut quidquid de artium ratione pro popularibus innovandis dicitur, inepta vaniloquia, ac stulte effata sint habenda, quippe quae cum ipsa artium natura ex opposito pugnent.

Falso idcirco artifices argui dicunt, quod metam hanc supremam, multo labore multaque cura per impervia quaeque petentes, proprio de humana societate officio desint; sed potius civium ignorantiae esse incumbendum, quemque, convalescente intellectuum acie, ea singuli valeant cum delectatione percipere, quibus hactenus nonnisi paucis datum sit frui.

Ecquis enim, iterant, prudens adfirmet, Horatium, quem stilo principem inter latinos poetas omnes tenemus, exquisita illa perfectione dicendi poeseos artem corrupisse, eo quod adolescentibus in latinitatis limine non satis planus videatur? Vel Wagnerium, qui musicis instrumentis et organis quanta referendae dramatum poeseos inesset vis primus disertissime ostendit, musices pervertisse naturam, quod urbanae nostrae plebes attentis satis et acutis auribus non polleant, ut nimis implicatas eius harmonias percipere, vel earum moralem sensum deprehendere valeant?

Hinc itaque magis in dies excolenda plebs dicitur, atque opportunis instruenda auxiliis, quibus artium operibus intelligendis, si quae obscuriora sunt, pares fiant; inde artium progressus non impediendus, quousque saltem unum sit consilium, altiorem pulcritudinis formam carpere et nobis repraesentare. Quae omnia cum re assequuti erimus, de populari vel de patricia arte nullus amplius erit sermo, sed una eademque manebit eius ratio, eaque pariter omnibus delectabilis, quae exquisitiorem in dies pulcritudinem magis efficaci forma hominibus referet.

His adamussim, vel similibus argumentis inter patriciae vel plebeiae artis fautores controversia instituitur, quae proinde, ni fallor, paucis enucleari potest: utrum, posito artium ingenuarum praecipuo munere, quod est pulcritudinis specie animos recreare, earum lectiores formas usque ad humiliorum rudem intellectum deprimere deceat, an humiliorem plebem extollere quodammodo oporteat usque ad supernos Parnassi vertices, ut maxime exquisitis musarum gratiis et erudiri et delectari omnes possint.

Res profecto ea pertractatione digna est, quae angustum hoc spatium longe praetergrediatur; eam igitur attigisse hodie satis fuerit. Verum cum ipsa inter societatis humanae disciplinas potissimum locum apud eos obtineat, qui quantum polleant in hominum mentibus artium ingenuarum opera probe noverint, argumentum, si placeat, alias persequemur.

I. Antonelli.

WILHELMUS LIEBKNECHT

Quem vix mortuum Germani socialistae lugent virum, is in eorum factione augenda atque dilatanda tantus fuit, ut nemo forte unquam apud illius sectae fautores non modo maius, sed neque par meritum fuerit assequutus. Nec enim bilustre spatium transegit adhuc, ex quo comitiales cuiusque gentis aut temporis socialistarum conventus de futura condenda republica unam sibi ac praecipuam maximamque disceptationem habebant. Nil enim urgentius invocabant tunc socialistae, nil ceteri cives pertimescebant gravius, quam nostrorum ordinum proximam eversionem societatisque omnis ruinam, qua super inde socialistarum nova respublica conderetur.

Eventum, quem iocose *Kladderadatsch* appellabant, nemo superest, qui satis proximum autumet, neque est proinde socialistis ipsis ullum de novis ordinibus constituendis verbum, dum spes et fides tanti moliminis abiguntur. Namque Liebknechtius ipse oratiuncula duobus abhinc annis in commentario, cui *Cosmopolis* titulus, evulgata, haec inter cetera fassus est: « Amentis est de futura republica iterum disceptare; futura enim nullus augur vaticinatus est; numquid ego, quod nemo potuit, perficiam? »

Nihilominus, suae et suorum voluptati indulgens, ipse quoque in fine orationis nonnulla ad rem indigitat leviterque delibat.

Quibus profecto pugnantibus secum consiliis, nil aptius esse credimus ad Wilhelmi animum operamque illustrandam, quam quae ad suae factionis augmentum indefesso conatu contulit. Marx Engelsque philosophi iuvenem edocuerunt, quibuscum Angliam exsul peragrans tenaci fuit amicitia devinctus, unumque immo ex tot viris, quorum conversatione usus est, sese expertum Marx dixit, qui in voluntate sua fingenda quodammodo posset. Hanc laudem ei in vita eius, quam descripsit, sponte reddidit, proindeque magistri doctrinis fidelissime semper haesit. At Marx ille, tutissima veluti supputatione habita, non aliter ac si arithmetices quaestionem enodasset, vel si redeuntis cometae praescripsisset orbem, ruinae illius tempus praedixerat; quare Liebknechtius animi quodam impulsu utrumque doctorem Engels et Marx his effert vocibus: « Hi sunt primi, qui nostram doctrinam philosophiae legibus investigandam effecerint; hi marmoreis rerum fundamentis eam condiderunt, unde consequens, mathematica veluti computatione victoriam nostram praescire ».

Atqui quoadusque nullus nisi adversarius doctrinarum huiusmodi fundamenta perscrutatus est, earum imbecillitatem clamari, roburque et firmamentum labefactari nil mirum fidelibus discipulis apparebat; sed post ferreas de sua secta leges apud Germanos abrogatas, postque Engels atque Marx vita functos, dissidentes asseclae heic vel illic in ipsis socialistarum agminibus prodire visi sunt, qui doctrinas a magistris sibi traditas diligentius atque oculatius investigare et ad trutinam revocare coeperunt. Quibus idcirco brevi patuit falsum omnino effatum illud, divites fieri ditiores itemque pauperiores pauperes, unde impossibile esse quod futurum tanta fide illi spoponderant, exiguum divitum ordinem ab innumera proletariorum multitudine brevi iri subversum.

His adamussim investigationibus adstitit Liebknechtius, quas tamen receptas iam ab eo doctrinas sententiasque parum iuvasse constat. Et quidem novorum discipulorum effata etsi reiicere prorsus ex animo nequiverit, non potuerunt tamen a Marx doctrinis eum avertere; eas enim quamvis absurdas forte ipse quoque putaret, ad commovendos tamen popularium animos potissimum posse reputabat. Quapropter obsoletis iam praeceptis documentisque valedicere noluit unquam, suaque ipsius temporis progressus non tam uti philosophus, quam veluti suae factionis princeps aestimavit, novaque iuniorum effata una semper lance pendere assuevit, utrum suam factionem firmare an infirmare valerent.

Quapropter factionem auxit, sed philosophiae progressui, invitus quamvis et inscius, obstitit, nullamque uti civilis societatis philosophus laudem assequutus, sed maximam uti orator populi atque plebis dux adeptus est. Recentioris enim doctrinae asseclas ipse primus in agmen instruxit, qua in re primas tulit, adeo ut Germani socialistae suae factionis conditorem eum unum habeant. Pronum inde fuit, ut cum tanti laboris immutari et labefactari fundamenta animadverteret, molimina huiusmodi nec libenter ferret, neque iuvaret. Quapropter dum eum plebis agitatorem factionisque suae principem considerant, cum Wilhelmo Windhorst, catholicorum notissimo duce, facile conferunt, qui, adversa licet ex parte, maxime tamen et ille excelluit, ut suam factionem erigeret ac praecipue coactam semper et unam servaret. Multa enim eaque gravissima discrimina ipso duce factio superavit, tuncque et contra Marx ipsum pugnare pro rei gravitate non dubitavit. Anno enim 1874, cum omnium asseclarum coniunctio proxime urgeret, cumque contra Marxius Lassalle asseclis nil concedere vellet, Liebknecht, etsi eos parum diligeret ipsumque eorum magistrum minime carum haberet, tamen, ut edictum concordi opera describeretur, vehementer adlaboravit, multaque a Lassalle rogata, quae tamen absurda ei videbantur, lenis excepit, ut collectis tandem in unum totius factionis viribus aliquando respueret. Ad rem insolitis animi dotibus vir praeditus est, maximaque incepta ut adimplerentur impulit, quod nullis reliquis factionibus, Bismarckio praecipue imperante, contigit, atque operariorum multitudinem callida manu deduxit, ut reipublicae negotiis aliquantulum vacaret.

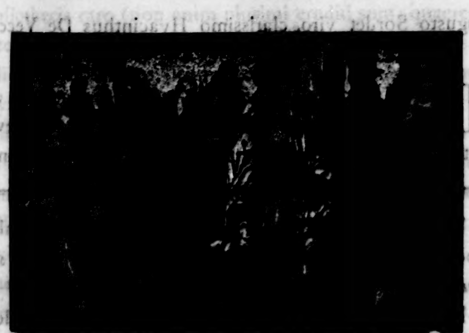
Habitu corporis medio, motibus agilis, barba cana et prolixa neque correpta semper, vestibus saepe neglectis vir fuit, quo incompto quidem adspectu vehementius a popularibus diligebatur, sed viva praecipue, quae suis doctrinis haerebat, fides, animos percellebat. Verumtamen, ut inepta etiam atque ridicula recolamus, fatua quidem erat ei sententia de gentium populorumque moderatoribus, quos coniuratos omnes contra libertatem reputabat.

Montiregalensis Coenobii peristyiium.

cunctis sodalitatum Benedictinarum auctoribus, idest sanctis Brunoni, Ruperto, Ioanni Gualberto, Romualdo, Bernardo Tolomei; sed praecipue in sancti Benedicti ore colorum lineamentorumque veritatem sanctique animi austeram gravitatem retulit.

Sed video me iam longius progressum, quam quod huius commentarii spatia ferant; et utinam singula quaeque descriptione amplecti lectoribusque veluti sub oculos ponere possim! Quod si assequi non valeo, veniant ipsi humanissimi lectores suisque oculis atque exquisito iudicio cuncta videant, dispiciant, admirentur. Invitat no-

P. Novelli tabula
in Coenobio Montiregalensi asservata.

stri huius caeli tepor atque indulgentia, invitat itineris facilitas ope curruum nuper invectorum, quos Panormo Montem Regalem, dimidiae horae spatio, electrica vis agit; invitant ipsa artium pulcherrima opera monumentaque, et locorum, rerum hominumque memoria, quae Montem Regalem urbem artibus atque historiae quodammodo sacram faciunt.

Montiregali, mense Sept. MCM.

IOSEPHUS SOLA.

DE PILARI LUDO CUI NOMEN "HOCKEY"

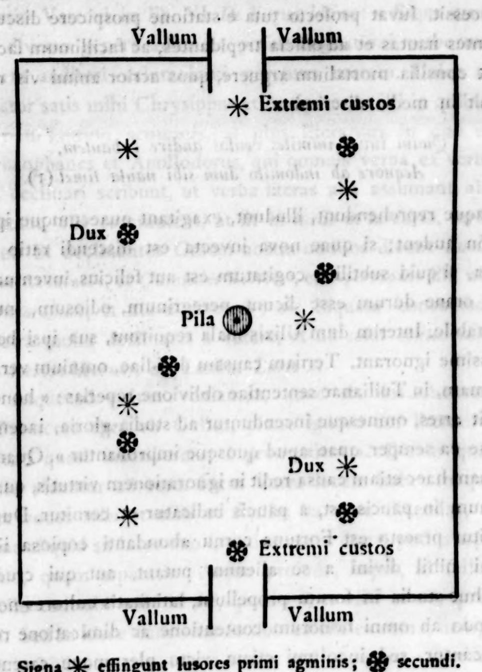
NON aliter ac gymnici plerique ludi sub dio acti, quibus nostra aetate tanta a iuvenibus oblectatio hauritur, viresque augentur, *Hockey*, quem nuncuparunt, in Anglia inventum ferunt; quamquam non defuerunt qui ex Indis ad Americanos populos, indeque ad Anglos transmigrasse autumarint. Quicquid autem fuerit, *Hockey* ludus nunc latissime pertinet, atque ita, ut inter ferias Lutetiae Parisiorum indictas ad solemniorem artium recensionem celebrandam, et ipse suum sibi locum vindicaverit.

Hockey a pilari communi ludo *Foot-ball* longe non differt: haec enim propositi summa, ut pila intra duo valla traiiciatur in mediis illis lateribus collocata, quae in campo, ad rectanguli formam distributo, minorem obtinent locum; hoc tantum discrimine, quod sphaera multo minore certantes uti debent, neque eam pedibus agere, sed baculo satis ab extrema parte repando et cavo, arculae ad instar.

Aleatorum numerus e sphaeristerii spatio constituitur, iique in duo agmina distribuuntur; dux utrique deligitur; campus universus fune circumscribitur, vel suffossiuncula, cum praecipue in glacie decertetur: tum vero quadratum ligneum pro pila adhibetur, clavis ex magno capite insertis, quo facilius per glaciem dilabatur.

Lusores suo quisque loco consistunt, neque ab eo recedere possunt praeterquam ad pilam propellendam; qua ab aemulo tracta, ad suam, quasi dicam, stationem reverti tenentur.

Aliae ludi regulae hae sunt: ne quis aemuli baculum plus metri decima parte extollat, neque manus afferat ad ictui obstandum, neque sphaeram, vel rectangulum ligneum icat, sed tantum impingat, ne fuste collusorum crura percutiat. Ille tandem victoriam assequetur, cuius opera intra vallorum aditum ex campo pila incolumis evaserit.

Signa ✳ effingunt lusores primi agminis; ❁ secundi.

Ex sphaeristerii prospectu, quem sub oculis pono, lusores utriusque agminis inter se inordinate, scalarum fere ad similitudinem, dispositi apparent; id enim ludum difficiliorem efficit, cum impossibile fiat lusorem uno ictu ab altero ad alterum campi extremum, obstantibus assidue adversariis, socio pilam iactare. Sapienter sphaeram pellere, prudenter comprehendere, inopinato intercipere, in his *Hockey* ludi doctrina.

Praesidet arbiter, signoque ab eo dato, bellatores novum hoc praelii genus ineunt, ut pila recto ducem sui cuiusque agminis attingat. Qui quidem, in dextero latere collocatus, ut campi portam, quam hostis custodit, ipsa excedat contendit. Haec autem tracta centies centiesque repulsa hinc inde agitur, mittitur, citissimeque revertitur, dum lusorum omnium corpora tenduntur, exercentur, pilam sectantia, et eius varias itemque iucundissimas vices.

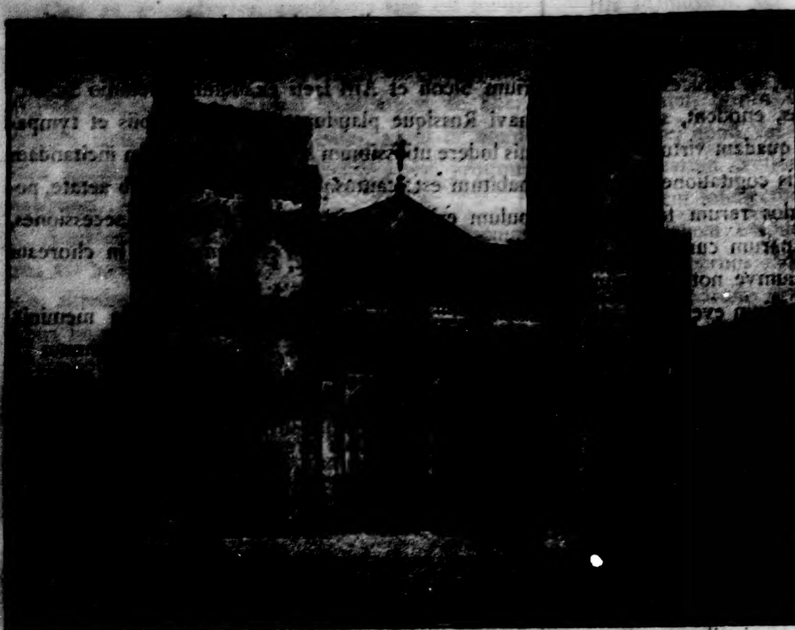
Ita *Hockey*, super quam quod ludus est ad discendum simplex, ad agendum sanus, eos quoque delectat qui spectaculo adsunt, quippe suspensi ad ipsum animo intenduntur.

FORFEX.

ITALI BRUTIORUM DUCIS
E POLARI ITINERE REDITUS

ITALO Brutiorum duci ex perpetua nordica glacie redeunti, eiusque fortissimis comitibus universa Scandiae civitas occurrit, conclamat, plaudit Europa et America omnis. Itali non tam admirationis egregium ob facinus, quam grati animi tributum solvunt, eo quod nostrum nomen tam late iterum insonuerit.

Verum tot inter plaudentes nulla sane gravior laus, quam quae a Nansenio, glacialium itinerum nostra hac aetate principe, iuveni audacissimo reddita est. Qui profecto inter ovantem suorum turbam ad ducis aedes primus adstitit, totiusque populi acclamationes non modo voce, quam auctoritate sua, qua nulla in re maior, excitavit. Iuvenem enim publice laudavit eo quod Marci Poli, et Columbi, Italorum nominis gloriam aemulatus, aequalibus specimen protulerit, famam et lauros alias colligenda ostenderit, quam inter Martis clades et ruinas. Et sane ipsi Nansenio mirum evasit quanta praecipue alacritate et celeritate itali iuvenes audacissimi polarem punctum feliciter appropinquaverint, adeo ut viatores omnes seseque omnium postremum audacissimo in curriculo vicerint. Ipse enim primus, ut notum est, iter indigitaverat acutissimo intuitu, quo marinum quoddam quasi flumen ex rigidis Americae regionibus in Behring, Asiae litus, influere perque polum transire tuta mente animadverterat. Navem igitur suam *Fram* nomine celeberrimam, antequam glacies rigeret, impellere longius contenderat, ut deinde crystallino mari constricta atque effluentibus inferius marinis undis quasi in arbitrium tradita, polum nullo aut parvo labore attingeret. Verum non tam feliciter Norvegio Iasoni fortuna cessit quam arbitratus fuerat; maris enim facie immaturo frigore coacta devinctam navem sensit citius quam voluit, nimisque longius a loco quo perveniendum sibi statuerat. Quare effluentis glaciei novum iter per polum tranare iam non poterat, sed tantummodo transiens appropinquare. Igitur cum magis proximam stationem sese attigisse est ratus, comites omnes in navi derelinquens, ipse unus vix adlecto sibi amico currum ascendit canibus actum, polumque versus temerario cursu ruit, quousque commeatus, hiems, viresque tulerunt: his vero tandem destitutus ad reditum coactus est. Atqui noster Brutiorum dux non aliter rem paraverat; verum navis eius *Polaris Stella* lucido nomine minus valida contra glaciei constringentem complexum viatoribus evasit quam Nansenii *Fram* fuit. Contra vero faventius longe magis aequoreum iter habuerunt; miti enim tempestate serius coagulatis undis diu libera ac proinde citissima ad septemtrionem patuit via, ita ut polo maxime proximum iam locum attingere auspicata navis potuerit.

Maximi Montiregalensis templi prospectus exterior.

mentum hocce subsequitur altior area, ad cuius extrema latera duo solia, regium et pontificale, attolluntur, indeque septem gradus ad maximum altare pervenire datur. Illud totum ex argento a Ludovico Valadier, gallico artifice, caelatum saeculo XVIII templo donavit Franciscus Testa, quo antistite Montiregali omnes liberales artes doctrinaeque mirabile floruerunt.

In maiori ala cernere est Margaritae, Wilhelmi secundi matris, Rogeriique et Henrici fratrum sepulcra, necnon altare D. Ludovico IX, Galliae regi, sacrum, sub quo illius cor et viscera asservantur; in altera vero Wilhelmi primi et secundi regum monumenta. Wilhelmi primi sepulcrum ex porphyretico, Wilhelmi secundi sepulcrum [illegible] marmore [illegible] obsignatum est inscriptionibus [illegible], siculorum poetarum [illegible] principe, confectis, quarum unam hic refero:

Inclita quos verbis sapientum turba recenset
Virtute solus factis hic praestitit omnes
[illegible], quare bonus est cognomine dictus;
Ultra bonus magno longe est praestantior illo
Maior Alexandro sic rex Guilielmus habetur.
[illegible] etenim pacis bellique fuisti
Clarus, et ut semper iusta ac pia bella gerebas,
Sic quoque laeta tibi semper victoria parta est.
Et nunc, ne vilis iaceas, rex optime, praesul
Te decorat tumulo hoc Ludovicus Torrius aureo
In templo, summa quod tu pietate dicasti.

Admiratione praecipue in Montiregalensi templo digna est copia emblematum vermiculatorum, quae auratis parietibus quaquaversus superinducta veteris novique foederis argumenta velut in scenam referunt: nullo enim in templo, quod hoc nostro antiquius sit, prostant musivo opere CXXX symplegmata, praeter plurimos clypeos sanctorum virorum effigies (1) singillatim referentes. Quibus omnibus maiore invisentes stupore afficientur, si parumper animo cogitaverint innumerabiles illas icones arcto quodam inter se vinculo contineri, simulque ad unum centrum confluere, ad Christum scilicet humani generis servatorem. Itaque, ut utar verbis Caietani Milluntii (2), hae imagines tacite agere Divini Verbi fabulam videntur; quae quidem fabula in tres actus dividi potest. In primo autem actu videmus ea quae Christum natum antecesserunt, in secundo Christum ipsum in mediis hominibus agentem, in tertio denique ea quae post Christum patrata sunt, praesertim a beatis Petro et Paulo apostolis. Totius fabulae, quae per templi parietes agitur, primarium actorem se exhibet Christus, qui vere suo numine et ore Deus e summa abside totam aedem augusta imagine pervadit, hisque indicatur verbis IΣ XΣ O ΠANTOKPATΩP. Omnipotentis Domini maiestas et gratia humanissimi Redemptoris, quae in Christi vultu renident, arcanos nescio quos quotque timoris et amoris sensus in animo intuentium exsuscitent!

Primus actus, qui in maiore ala explicatur, praecipuas res a mundi creatione usque ad Iacob gestas exhibet. Secundus actus in parietibus odei et minorum alarum Christum nascentem, inter homines commorantem, cruciatum, occisum, e sepulcro excitatum nostris offert oculis. Tertium *Acta apostolorum* in *protasi* et *diaconia*, quas vocant; recentiorem vero christiani nominis historiam in cunctis singularibus imaginibus et clypeis hic illic per totam aedem effictis complectitur. Omnes tabulas et effigies singillatim persequi longum est; eas si quis penitus explorare velit, auream adeat C. Milluntii libellum, quem supra memoravi. Illud tantummodo velim animadvertant lectores, haec emblemata byzantinam pingendi rationem paulum redolere, et verisimilitudinem in lineamentis, in figuris concinnitatem proportionemque aliquando desiderari. Neque mirum id; nondum enim humani cultus renascentis ortus et quasi aurora Italis illuxerat; nondum Iottus, Angelicus Fesulanus ceterique, posthabitis Byzantiorum exemplis, deerrantes artes ad naturae similitudinem effingendam revocaverant. Sed hoc nihil imminuit templi magnificentiam pulcritudinemque, nec hospes mirari usquam desinet ingenium artificis, qui tam apte, tam bene sapienterque omnia disposuit, ut figurae, ornamenta gestaque in parietibus expressa in unum amice coniurarent.

Sed quaerat quispiam: unde tanta auri vis ad tantum opus brevi tempore perficiendum provenit Wilhelmo regi? Qui aliquam rerum Siculanum notitiam habeat, sciet profecto Northmannis regibus permulta eaque maxima vectigalia ex totius insulae urbibus rediisse ob diligentiam arabicorum quaestorum, qui rei nummariae peritissimi erant. Adde his ingentem pecuniae vim, quam Wilhelmus primus seposuerat, adde et gazas auri argentique et magnas praedas, quas Sicula classis ex variis in Turcas Arabesque expeditionibus reportabat, neque amplius mirabere Northmannos reges tantas opes in templis, aedibus, castellis hortisque magnificentissimis exstruendis erogare potuisse.

Tres insuper aediculae recentiori aetate templo adiectae sunt a pontificibus Montiregalensium liberalissimis, quarum antiquior divo Castrensi dicata est anno MDCVI a Ludovico Torres, qui pontifex Romae Philippi Nerii, Torquati Tassi, Caroli Borromaei, Caesaris Baronii amicitia et familiaritate floruit. Ibi, praeter argenteam urnam divi Castrensis ossa custodientem, membranaceum laudum divinarum Breviarium asservatur, cuius singulae paginae variis imaguncululis et ornatibus auro minioque venustissime distinguuntur. Aedicula Christo crucifixo sacra Ioannis Roano pontificis iussu aedificata anno MDCICII et lapidum multicolorum tessellatorumque copia atque marmoreis signis effuse ditata, sequioris artis, quae saec. XVII invaluit, rationem prae se fert. Sed minime spernendae sunt ligneae valvae pulcherrimis toreumatis insignes, quae cruciatus Iesu Christi D. N. referunt. In aedicula divo Benedicto sacra, marmore, anaglyptis gypseisque sigillis undequaque contecta, marmoreum divi Benedicti simulacrum, sepulcrumque F. Testae optimi antistitis, utrumque Ignatii Marabitti opus, inspicere operae pretium existimo.

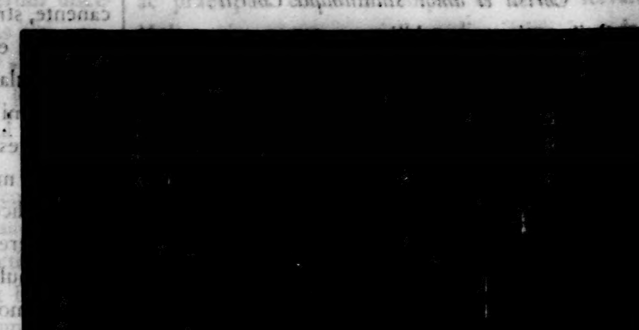
Templi Montiregalensis curam sodalibus Benedictinis, ex Cavensi monasterio accitis, Wilhelmus commisit, illisque in coenobium suas aedes assignavit. Cuius vetusti aedificii cavaedium et maximum cubiculum adhuc exstant; cavaedium undequaque circumcurrit quadratum peristylium, quod CCXVI columellis constat mirabilem in tenuitate venustatem spirantibus. Earum maxima pars, praesertim quae in angulis sitae sunt, tam profusis, tam mollibus delicatisque ornamentis et anaglyptis sunt circumvolutae, ut nihil profecto pulcrius ante renatas artes tota Italia invenlri possit. Reliquae columnulae omnimodis lineis et vermiculato opere intertextae, et capitula his superaddita mirum est quo artificio, quanta foliorum, florum sigillorumque varietate decorentur. Ex his unum noctuas cucullatas refert, unde coniicitur id ab haeretico vel arabo artifice in Benedictinorum ludibrium factum esse; multa alia vero sacrae historiae gesta nobis exhibent. Ad unum ex quattuor peristylii angulis ex alta columna angulatis strigibus Arabum ritu persulcata per plures fistulas defluit perennis aqua. Per totam cavaedii amplitudinem subterraneus lacus excavatur, mirandum quidem opus a Rogerio, Wilhelmi secundi avo, ut verisimillimum est (1), confectum, ne forte in obsidione aqua aedium incolas deficeret. Totius peristylii prospectum intuentium animi incredibili stupore et voluptate afficiuntur, pictoresque et qui res luce graphice exprimunt, praecipuas pulcrioresque eius partes certatim effingere nituntur. Sed hinc profectis et scalas coenobii ascendentibus occurrit tabula depicta a Petro Novellio Montiregalensi, quo nemo apud Siculos, ut Vallaurii verbis utar (2), diligentius et vero similitudinem effinxit, adeo ut « Raphaël Siciliensis » merito appellatus fuerit. In ea Novellius sanctum Benedictum pinxit, qui sub panis imagine suam regulam distribuit

(1) Inter haece editiora loco super maximum altare eminet imago divi Thomae Cantuariensis. Mirabimur profecto sanctum virum tam cito beatorum Caelitum honoribus auctum fuisse, si meminerimus Wilhelmum secundum uxorem duxisse Ioannam filiam Henrici secundi Angliae regis, cuius opera sanctissimus pontifex necatus erat anno MCLXXI. Sed tanta vis probitatis est, ut eam etiam in adversario diligamus.

(2) G. Millunzi, *Guida dei monumenti di Monreale*, p. 17.

(1) Ex testimonio Romualdi Salernitani, qui Wilhelmi secundi aequalis et cognatus fuit. Vide, sis, *Chronicon* Romualdi Salern. ad annum 1153, in Muratori, *Rerum Ital. scriptores*, tom. VII.

(2) Thomae Vallaurii *Inscriptiones*, ed. III, p. 123.

Maximi Montiregalensis templi prospectus interior.

iucunditatem susceptam gratias acturus unde incipiam nesciam; maximas autem debere me tibi plane fatear. Te autem optime de latinitate merentem, tecumque Donaldum illum Macrae, omnes laudabunt, quum a vobis illud ortum sit pro latina pronuntiatione apud omnes una, quod frustra invocavere tot saecula, tot etiam conatu crebro frustra consequi posse sperarunt. Iam autem fere summam rei tenemus in manibus, et constratum et pronum factum est iter, ut quaestio, prouti ipse pulcre ais, a consiliis ad facta transeat.

Sed in ipsa nuperrima epistola tua, dum quaeque probas, virum quemdam amicum tuum, praecellenti doctrina et auctoritate praeditum, inducis ita me interrogantem: « Certumne est Romanos, post tot elapsa saecula, primaevam loquendi rationem custodiisse? »

Dubium proponere, o sodes, longe aliud est ac proferre argumentum, et si ad normam iuris « reus in exceptione fit actor », ostendere prius ille contrariam propositionem debuerat, nempe: « post tot elapsa saecula a Romanis primaevam loquendi rationem non fuisse custoditam *in omnibus* »; quod quidem non modo difficile probatu illi, sed impossibile et illi, et cuique futurum credo. Verum ille addet: Scrutabimur, ut aiunt, Ierusalem in lucernis; et fortasse aliquid inveniemus quod conferat. — Quid si invenit quod invenisse putat? Coram ingenti mole, quae aero constat, ecquid erit si vix libram cuprii aeris inveneris, auro nihilosecius immixto flavescentem? Atqui vix tanti ponderis ea sunt omnia, quae in unum conglobata feruntur. Quae ego antequam ad trutinam revocem, gravissimum notatum volo, quod plurimis in hac re praeiudicialis quasi causa erroris et est et fuit. Latinum sermonem collocare solent inter demortuas linguas, atque ideo, quae ad illum sunt, in tenebris et in umbra mortis versari credunt. Hoc evidenter falsum evincam, neque aliis, quam vobis, iudicibus utar. Mortua ea lingua est, quae ab usu populi cessit, et cuius nemo memor est ultra; nam tantummodo aut monumentis haeret, aut in bibliothecis raro (non enim plurimi eruditi sunt) quaerenti patet. At sermo latinus talis est, qui vel ad finem XVIII saeculi scholas, forum, usumque disciplinarum omnium a physicis medicinae artibus ad naturalium cognitionem rerum, ad iurisprudentiam, ad mathesim (de theologia et philosophia loqui supervacaneum duco) ubique gentium complevit. Quinimo ipsi legati gentium, vidi enim nonnulla ex Venetis, in litteris ad reges ac duces illo praesertim sermone utebantur; atque interdum ita callide, ut, nota quadam praemissa, epistola ex integro non a capite ad pedem, sed a fine ad exordium legenda esset, quae proinde diversum et contrarium prorsus sensum exprimebat, cuiusmodi est illa, quam Garzonius refert, incipiens his verbis ad Venetae reipublicae ducem: « Legationis meae pariter et adventus » etc. Postea, etsi a quibusdam recessit, in plurimis tamen invicta restitit, et si scribarum ab instrumentis, si ab appellationibus fori quotidiani decidit, in omnibus iis, quae catholici sunt moris, doctrinae et usus, invicta permansit; quinimo primi pulcrioresque puerorum et adolescentium anni ipso imbuuntur, inque ipso exercentur. Mortuamne nunc, sodes, aestimabis hanc linguam, cui tot hominum pro commentario nostro arrisere, tot utrisque ulnis complexi sunt? Quum igitur viva sit, et quodam iuventutis flore reddito a senectute sua revirescat, pro illa stabit quod Horatius ad unguem pro elocutione ferebat, cum usui hanc, non minus quam verba, subiiciendam iuberet:

..... *si volet usus,*
Quem penes arbitrium est, et ius et norma loquendi.

Quo et hortatore et iudice irrecusabili nos in hisce commentariis usi sumus, dum pro recentioribus rebus sermonem patrium ditavimus vocibus, quas ignoravit « lingua Catonis et Enni », et verba induximus

olim *cinctutis non exaudita Cethegis.*

Hoc autem cum omnibus apertum planumque sit, cum Vallaurius ille celeberrimus nostro hoc tempore idem fecerit, cum tribus vix abhinc saeculis eam ita Sannazarius, Vida, Bembus, Sadoletus, sexcentique post hos (Muretum unum pro millibus nominabo) ita excoluerint, ut vel ipse Maro reviviscere in iis videretur, considerate vos quid de mortua lingua hac sentiendum sit, quae fulgida et vivax nihil pristinae gratiae, nihil decoris pristini, nihil pristinae dignitatis amisit. Quinimo ita tinnit, et implet aures, et pectora explet, integra, plena, sonans, suaeque iuventuti per omnia consentiens, ut nemo, nisi prius utrosque sibi eruat oculos, et utrasque cera, pice, et siquod sit gluten tenacius, hoc oppleat aures, de huius vita possit, possit de robore et virtute eius dubitare. Qui fuere ante nos eam sic accepere, acceptam ita ad nos amandarunt; nos autem, qualem amandatam accepimus, talem tenemus, talemque posteris nostris habendam credemus.

Hanc autem et veram esse et nulla vitiatam labe scietis, ubi consideraveritis eam non in vulgi licentia positam, sed in tutela et in arce et in thesauris doctissimorum virorum, qui a saeculo in saeculum successoribus tradiderunt, atque unum illud curabant, ne coeno aliquo inficeretur, ut verba Clementis, Irenaei, Tertulliani, Cypriani, Lactantii, Hieronymi, Ambrosii, Leonis, Gregorii, Anselmi, Bernardi, Alberti, Thomae, apud altaria Domini semper idem sonarent.

Habet vir tuus haec postea, quasi Achillem immitteret Troianas acies uno impetu profligantem: « Litera *c* apud illos (Latinos priscos), et litera *g* quandoque sonum habent compositum, quod quidem alienum duco a pronuntiatione antiquorum. In vernaculo nostro sermone (gallico), hae literae duplici sono gaudent; ante vocales *a*, *o*, *u* referunt κ et γ illa Graecorum; ante *e* et *i* sonum habent leniorem, qui ad literas *s* et *j* (gallicum) proxime accedit; Romani vero consonantes *c* et *g* ante *e* et *i* pronuntiant perinde ac si inscriberentur nobis *tch*, *dg* ». Hoc non ad unguem. Nam Romani eas pronuntiare solemus ante *a*, *o*, et *u* quasi afficerentur gutturali sono, et *h*; idest veluti κ et γ. Ubi autem ad *e* et *i* ventum siet, si gutturali sono pronuntiandae fuerint, addimus *h*, ut plene κ et γ graecum reddant, ita « chirographum », « chelae » et huiusmodi; si pronuntiandae fuerint palati ac linguae tantum industria (idest latine), geminum et nativum sonum (*h* nullimode addita), illis relinquimus. Cur igitur quasi κ et γ ante *a*, *o* et *u* adhibemus? Quia si aliter faceremus, non *ca*, *co* et *cu*, sed *cia*, *cio* et *ciu* redderemus, adducentes diphtongum inutile et fortasse ridiculum. Haec, o vir, et scribendi et pronuntiandi causa.

Addit et idem: « Quid commune habet praepostera illa pronuntiatio cum antiquorum recta dicendi ratione, qua, si literis graecis nomina latina mandare cupierint, literas *c* et *g* per κ et γ semper retulerunt? » Ubi haec facta sint, a proximitate formae primum quaeres; postea videbis haec non contineri certa lege, nam ubi lexicon latinum percontatus fueris, mirabere forsan tam aperte additum *h* vocibus, quae per κ et γ graecanice pronuntiarentur. Demum crede non mihi, sed Romanorum doctissimo Terentio Varroni in lib. VI *De lingua latina*: « Siqua erunt ex diverso genere adiuncta, potius cognationi verborum, quam auditori calumnianti geremus morem. Huius rei auctor satis mihi Chrysippus et Antipater, et illi in quibus, si non tantum acuminis, at plus literarum, in quo est Aristophanes et Apollodorus, qui omneis verba ex verbis ita declinari scribunt, ut verba literas alia assumant, alia mittant, alia commutent, ut fit in *turdo* et *turdario*, turdo licet. Si declinantes Graeci nostra nomina dicunt *Lucienum* Λευκιηνόν, et *Quintium* Κοΐντιον, et Ἀρίσταρχον illi, nos *Aristarchum*, et Δίωνα *Dionem*; sic inquam consuetudo nostra multa declinavit a vetere, ut ab *solui solitus sum*, ab *loebeso liberum*, ab *Lasibus Lares* ».

Atque ad ultima veniamus, quae sic inscribuntur: « Praeterea ego, vir Gallus, plane ignoro cur literam *h* ante *i* quasi inscriberetur *k* pronuntient ». Dicam quae mihi videntur ad rem. Idem Varro locum habet in quo fert voces *mihi* et *nihil* et similes ita esse dicendas, ut bene aliquid sit inter duo *i*, potius quam litera, potius aspiratio, quam asperatio. Atque proinde, inquit, ni fallor, facile contrahi *mihi* in *mi*, quasi *ml*, et *nihil* in *nil*, quasi *nll*. Sed in hisce cum vitanda duo essent extrema, nempe ne in hiulcum et patulum rueret qui asperum vellet vitare, incidens in Scyllam cupiens vitare Charybdim, consultum optime est. Nam si, dempta *h*, *c* conscripta fuisset, non *mihi*, sed *mici* pronuntiandum esset, quasi felibus blandiremur; si *h* ita addita fuisset, ut *michi* redderetur, non *mihi*, sed *micchi* facile quisque legeret. Hinc inter utrumque sumptum quod aeque tueretur sonum vocis dicendae; itaque *h* interposita, et a *mii* et *niil*, et a *micchi* et *nicchil* pariter distamus. In iis igitur vocibus sonus habendus est, qui maior sit *h*, minor quam *c*, aut etiam *k*, si tuo viro tantus huius graecae literae fuerit amor; ita porro, ut vitet Catullum, e pinnis illius epigrammatis adhuc irridentem:

Chommoda dicebat siquando commoda vellet
Dicere, et insidias Arrius hinsidias.
Et tum mirifice sperabat se esse locutum,
Cum quantum poterat dixerat hinsidias.

Ille autem non sibi, non aliis suadeat apud omnes, etsi nostrates, etsi Romanos, pronuntiationem vitiis omnino carere. Sunt qui in ipso vernaculo italico verbum *dice* idem pronuntiant ac *disce*; qui *casa*, *cosa*; *hasa*, *hosa*, quod Florentiae commune; qui *veduto*, *trovato*; *vedutto*, *trovatto*, quod apud Taurinorum incolas obvium; dum contra *cavallo* apud Ligures et Venetos *cavàlo* in usu est. Ille igitur vir audiat non quemque latina balbutientem hominem, sed latine loquentem virum, ac tum probe noscet quid sit *mihi* et *nihil* in sonitu, et quam brevi distet a *contrahi*, *distrahi* et *extrahi*. Quae porro tria verba et affinia a *contrahere* ad *protrahere*, et *subtrahere* fere a quovis bene, optime autem ab iis qui Lucaniam, Tarentinumque sinum incolunt, quodam naturali bono illo, quo et Insubres *u* gallicum apud nos nulla oris contorsione, nec labiorum ullo pressu pronuntiant.

Sed iam epistolae huic imponamus finem; nimium enim est « longas digressa per oras ». Auream latinitatem nobis credidere maiores, hanc teneamus. Si quid barbarorum incursu, temporis iniuria, casibusque ullis deperiisse dolemus, potius quam inanibus quaerimoniis ac dicidiis tempus ac vires terere et consumere, instauremus ea quae perierunt, iuxta vires.

Ecquis, si iustus esse voluerit, male nos fecisse existimabit, qui optime, quantum in nobis fuit, patravimus?... Sint et qui dicant nos Barbaris deteriores aurea omnia et argentea Latinarum gentium combussisse. Respondebo. Quum ab incolis deserta Corinthus, direpta primum, deinde, praecinente tuba, deleta esset, quicquid Corinthii aeris toto orbe laudatur incendio superfuisse comperimus. Nam et aeris notam pretiosiorem ipsa opulentissimae urbis fecit iniuria; quia statuis atque simulacris plurimis incendio permixtis, aeris, auri, argentique venae in commune fluxere, quod hodie non iniquum aere ipsi, immo nunc ipso fortasse pluris habetur.

Faciamus igitur, o mi Sordet, faciamus quae possumus; hi, qui nos accusant, aera, quae nostro huic incendio supererint, fortasse non hodie, sed cras pluris quam Corinthia facient, nec minori Corinthiis impendio comparabunt. Vale etiam, atque etiam.

Romae, idibus Septemb. MCM.

ANNALES

Sinensia et Transvaaliana fata.

CONSILIUM Pechini urbis capitis deserendae, quod Russi ultra obtulerunt, haud satis ratum acceptumque foederatis omnibus visum est, renuentibus et obsistentibus Germanis praecipue, Anglis et Iaponensibus, qui de loco cedendo nondum esse tempus iudicarunt. Hostes enim tam acris pertinaciae, tamque elatae superbiae, si nostri recederent, facile id cautum autumarent ob metum quemdam a suis armis inlatum; quod sane, praecipue post victoriam tam cito partam, ridiculum pariter atque exitiosum foret. Quapropter foederatorum copiae multae urbem occupant adhuc; aliae ex Pechino ad Tien-tsin urbem, indeque ad Ta-ku portum viam statutis vigiliis et castris per pagos et oppida custodiunt, pariterque fluviales tramites, ne hostium callidis insidiis circum-

At [illegible] hieme di[illegible] nautis [illegible], cum, [illegible] undarum vi, suae navis [illegible] confra[illegible] brevi [illegible]. [illegible], etsi haud leviter labefactam, [illegible] evasit, exeuntesque inde [illegible] ex lignis et glacie exstruxerunt ad hibernandum. [illegible] igitur in immensa glaciei planitie candida undique [illegible] montibus diuturnum tempus in [illegible], in lectione, in amica conversatione transegerunt, [illegible] novi anni ini[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Dum enim [illegible] [illegible] expoliens, [illegible] a frigore sensit. Rediit [illegible] in castra, ubi illico [illegible] ut [illegible] digitum amputarent, ne [illegible] [illegible]. Cagnius autem et [illegible] vulnus retulerat, ex quo [illegible] [illegible] opertuit.

[illegible] si licet [illegible] ullo anis tem[illegible] [illegible] bini ut polum attingerent nautae para[illegible] in hibernis [illegible] [illegible] Cagnius [illegible] Quercinius, [illegible] fecit, qui audacia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

LOLLIUS

SIVE DE PROFECTA LATINITATE

[illegible] ex his facile colligas. Sunt [illegible] haud [illegible] in quibus di[illegible] qui [illegible] a se [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Catonis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] et in vitae usum [illegible] [illegible] Cumque italicae linguae [illegible] saeculi XIV, quas [illegible] *[illegible] negat consistere rectum*, — ita enim ipsi [illegible] —; [illegible] latinitatis propria [illegible] [illegible] ipsa sibi [illegible]:

> *.... Ego cur, acquirere pauca*
> *Si possum, invideor, cum lingua Catonis et Enni*
> *Sermonem patrium ditaverit et nova rerum*
> *Nomina protulerit? Licuit semperque licebit*
> *Signatum praesente nota producere nomen* (1).

Illud autem inde consequitur, ut non quae sit optimi species maxime curent, sed qui brevior cursus atque facilior, indeantque pueris eloquentiam nondum lacte de-

(1) Hor. *ad Pison.* 55.

cisse [illegible] fuit; sed [illegible] defecerat. [illegible], quo [illegible] terat, [illegible] Quercinius [illegible] comites [illegible] expectarum [illegible] sis curribus et [illegible] et [illegible] mentium per [illegible] tinimae [illegible]. Tres [illegible] aut glacie obrutos, aut [illegible] nihilque [illegible] quam de reditu cogitare. [illegible] [illegible] [illegible] celeritate [illegible] iuvenis [illegible] Norvegiensium portum, [illegible] Christianiam, [illegible] Plausus [illegible] ab Italis [illegible] concurrit. [illegible] Bruttiorum [illegible] tum Cagni [illegible] superaverat, [illegible].

Iamque post Norvegiensium populum ad [illegible] iuvenes geographicae disciplinae [illegible], ubique per orbem constitutae, plausus mittunt, athenaea omnia salutationes describunt; Taurinenses cives ferias parant, humanitatis cuiusque cultores ex America omni eaque Europa gaudio gestientes laudis tributum solvunt. Peregrinas autem omnes Italo viatori [illegible] tam concordi voce plaudere, gratum sic nobis est, ut leniat quodammodo [illegible] regiae necis recentem luctum, [illegible] dolorem, quo patria haec nostra affici a [illegible] et [illegible] hac nova et [illegible] Aumali [illegible] gloria de Italicis [illegible] [illegible] inscripta.

A. L.

Malus est custos diuturnitatis metus: contraque benevolentia fidelis ad perpetuitatem: id igitur amplectamur, ut metus absit, caritas retineatur.

(Cic. *De offic.* II)

[illegible], ut [illegible] iisdem ad [illegible], [illegible] haud minus [illegible] quam barbare. Rem [illegible] de gravioribus, ut aiunt, rebus exarati libelli, de quibus [illegible], utrum verba an portenta con[illegible]. [illegible] est ignoratio aetatis et studiorum, [illegible] coniuncta. Arduum enim et longum opus est [illegible]; [illegible] Cartesius, qui periculum omnia instituit, dum [illegible] ad [illegible] accessit. Iuvat profecto tuta e statione prospicere discurrentes nautas et ad officia trepidantes, ac facillimum facta est consilia mortalium arguere, quos acrior animi vis rapuit in media discrimina.

> *Quam iuvat immites ventos audire cubantem,*
> *Aequora ab indomito dum sibi nauta timet* (1).

Itaque reprehendunt, illudunt, exagitant quaecumque ipsi non sudent; si quae nova invecta est discendi ratio et vis, si quid subtilius cogitatum est aut felicius inventum, id omne durum esse dicunt, peregrinum, odiosum, intolerabile. Interim dum Ulixis mala requirunt, sua ipsi beatissime ignorant. Tertiam causam desidiae, omnium verissimam, in Tullianae sententiae oblivione reperias: « honos alit artes, omnesque incenduntur ad studia gloria, iacentque ea semper quae apud quosque improbantur ». Quamquam haec etiam causa redit in ignorationem virtutis, quae quum in paucis est, a paucis iudicatur et cernitur. Dum igitur praesto est Fortuna cornu abundanti copiosa iis, qui nihil divini a se alienum putant, aut qui cruda adhuc studia in forum propellunt, latinitatis cultores non modo ab omni honorum contentione ac dimicatione revocantur, sed incolumi etiam victu plerumque carent; adeo summi labores nulla compensati re aut gloria mitigantur.

(1) Tib. I *Eleg.* I, 23.

VITA FUNCTI VIRI CLARIORES

Vocis Urbis scriptorum familia novo luctu icta conqueritur. Eugenius Di Bisogno, iuvenis admodum, brevi eoque mortifero morbo correptus est Mediolani, qua in urbe natus erat ac degebat. Duo eius scripta in commentario hoc nostro edidimus: *Humani ascensus*, et *Franciscus Assisiensis coram decadente saeculo* (an. II, nn. VIII et XXIII), quae doctum et intelligentem rerum aestimatorem, iudicium expolitum, litteras multas, multa cognita ac percepta apud eum fuisse ostendunt. Opus eius praecipuum *De sancto Bonaventura et Dante* non Italorum modo, sed exterorum etiam auctorum laudes collegit.

Fridericus Nietzsche vehementissime doctrinam illam propagavit, cuius germina graeci sophistae, Callicles praesertim, [illegible], [illegible] et [illegible], quae cuique propriae sint, [illegible], atque paucissimis illis orbis imperium [illegible], qui fortiter iubere ac velle sciant. Ratio haec, humanam quoque progeniem spernens, satis in honore viguit, [illegible] invexit, et [illegible], et... simios. Sed [illegible] et [illegible] hunc hominem forsan iudicabunt [illegible], quam in [illegible] Weimarensi domo, ubi mortem obivit, receptus esset.

De Wilhelmo Liebknecht, qui factionis Germanorum socialistarum principatum tenuit, fusius alias dicimus.

Albertus, Saxoniae princeps, regis nepos, Dresdae ortus v kal. Mart. a. MDCCCLXXV, cum a Pilinitz Wolken urbem rheda peteret, furentibus equis, in terram deiectus, tam gravi vulnere est affectus, ut paulo post animam egerit.

I. F.

QUAESITIS RESPONSIO

De una eademque apud omnes pronuntiatione latina.

Augusto Sorlet viro clarissimo Hyacinthus De Vecchi Pieralice S. P. D.

T[illegible] in [illegible] epistola tua est gratiae cum di[illegible], [illegible] et benevolentia cum [illegible] et cum [illegible], ut ipse ab inde

Treb. — [illegible] ignorantiae [illegible], quae nihil habet quod a [illegible] acceperit: *Nihil enim sub sole novum*.

Loll. — [illegible]; nil sub sole novum, ne ipse quidem humani ascensus ingenii; pertinet enim ad summam naturae legem, hoc est ad motum. Quid autem antiquius naturae legibus? Vide tamen, quam diversi sint animorum motus a corporis. [illegible] orbitam Solis, homuncio; tui fines ingenii te latent. Sic placitum illi principi ac rerum parenti Deo, qui primus per artes

> *Movit agros, curis acuens mortalia corda,*
> *Nec torpere gravi passus sua regna veterno.*
> *.... Ut varias usus meditando extunderet artes*
> *Paullatim, et sulcis frumenti quaereret herbam,*
> *Et silicis venis abstrusum excuderet ignem* (1).

Simul autem variae venere artes,

> *Tempora mutantur, nos et mutamur in illis.*

Qui autem vos estis, quibus liceat inexplebili huic oceano intelligentiae atque industriae Gaditanas portas constituere, inscripto titulo « huc usque licet »? Aut quae vestra est tanta perversitas, ut, inventis frugibus, glande vescamini?

Treb. — Age iam, Lolli, et quoniam Augustea ista tua aetas;

> *Fruges et agris reddidit uberes,*
> *Et signa restituit Iovi* (2),

ede recentiorum nomina latine scribentium cum laude, cuius rei videris oblitus.

(Ad proximum numerum).

P. Angelini.

(1) Verg. I *Georg.* 125.
(2) Hor. IV *Carm.* XIII, 4.

PER ORBEM

Omnium itinerum, quae recens expleta fuerint, quod Italus Brutiorum dux perfecit princeps atque maximum est salutandum. Herois enim huiusmodi facinus omnes, quae eamdem versus metam expeditiones praecesserant, non sine nova Italici nominis gloria, feliciter superavit. Et retinenda haec quidem usquedum lateant saltem Andrée, Norvegii aërei nautae, suprema fata. Lignea enim fragmenta in aequore supernatantia heic vel illic interdum hyperborei nautae piscantur, quae hodierni Dedali nuncios, sua ipsius manu insculptos, brevibus verbis afferunt. Ea vero ad primos tantum aërei itineris menses referenda videntur, deque supremis eius vicibus nil unquam retulerunt. Atqui doctissimi viri, iique non pauci, ereptum dum virum audacissimum queruntur, eius ultimam sortem investigare non desinunt. Quorum inquisitionibus Rennoz, americana matrona, erudita quam maxime, inopinato succurrit. Ea enim, Andrée nondum per aëra profecto, libellum miserat quemdam cui titulus *Vis*, obsecrans ut attente perlegeret, rectiusque perpensis sui incepti periculis, persequi iter desineret. Perlegit quidem nauta, atque de re cum Vilfrido de Fonvielle amico colloquens, fassus est unum sibi maximum de proximo itinere metum, ne solaribus radiis corriperetur. Metum libellus genuerat haec fusa oratione adnotans. Solis radii octo vix temporis momentis ex astro in terram prosiliunt, unde, cum ei occurrerint, fervorem, lucem, electridem, vitam denique gignunt. Haec autem, pro vario huiusmodi occursus impetu, maxima circa aequinoctialem circulum revelantur, circa polos vero torpida atque exigua. Ipsis autem in polis solis occursus iam nullus est, radiique, vix glacies vel mare attingentes, in immensum deinde spatium eadem velocitate incredibili suum iter pergunt. Inde procellae inibi terribiles, nivei maris glacieique pugnae et conquassationes inauditae. Quodsi aeronautae adeo fortuna favisset, ut sese supra polum libraret, tanta atque incredibili vi, nullis obstaculis fracta, et ille correptus, inter astra atque planetas, vertigine infinita, novus veluti deus versaretur.

Qua locus Erigonen inter chelasque sequentes
Panditur...

♣

Aestuantis itaque solis vi mors audacissimi inter homines danda, quem forte nimiae doctrinarum lucis cupidum, in lucidum suae comae torrentem Apollo secum abripuit. At si contra in gurgites maris demersus est? Profecto hoc tuto assererem, si, non circa polum globus eius volitavisset, sed super Alpium nivalia iuga. Inter illa enim lacus renidebat, Gorner nomine, qui inopinato, veluti si quemdam e caelo corruentem vidisset, in terrarum viscera quasi territus aufugit, ut quondam oceanus, Satana fulguris instar cadente, locum dedit. Bernenses cives bombum horrendum noctu audierunt, quo nitidi lacus lymphae in abyssos effugerunt. Fremebat interea circum strepebatque procella, intremebat tellus, tandemque per occultos tramites aquae emergentes, in Vlege torrentis cursus influxerunt eumque inflarunt ita, ut undique circum sata inundaverit, pontes everterit, arbores abripuerit, vias demerserit, aggeres fregerit, agros omnes veluti in furentem paludem brevi hora immutaverit.

♣

Attamen Alpina gemina procella iis qui Augustae Praetoriae fines incolunt, montanis plerisque ac pastoribus villicis, felicissimum praeter spem eventum peperit. Pluvia, torrentis instar per montis clivum praecipitans, saxum quoddam avulsit secumque in vallem per gurgitem compulit. In saxo autem calce appicta lateritia olla latebat, eaque, dum corrueret, fracta est. Nummi autem complebant ollam, eosque per cursum omnem dispersos alium post alium, itineris veluti vestigia, ipsa reliquit. Die sequenti pueri pastores transeuntes, micare aliquid in coeno cum animadvertissent, nonnullos collegerunt, rursusque retulerunt ad suos. Qui, filiis ducentibus, ad locum, quo fracta amphora tandem constiterat, pervenientes, multos nummos tum in itinere, tum circa vasis fragmenta, ad tercentum sustulerunt. Argentei vero plerique sunt, Galliae regum effigiem praeferentes, vel Sabaudiae ducum, vel Mediolanensium; erantque immo nonnulli tunc temporis signati, quo Augustana illa villa liberi et proprii ducis imperio gubernata, aeris signandi ius obtinuerat.

♣

Sed Galvestonia, Nordicae Americanorum reipublicae florens civitas, haud idem plane ex aëris tempestatibus iuvamen experta est. Iamque ubi vigebant commercia hominum artiumque labores et opera fervebant, civesque innumeri studiis et negotiis dediti felici ritu vivebant, squalet undique tellus, ripaeque desertae et vastatae apparent, atque nonnisi ingentibus ruinis civiumque cadaveribus ubivis obrutae. Horrendae enim procellae qua universa civitas vastata est, ad decem usque millia adnumerantur victimae, atque fluminis undae, quae et ruinas domorum, et agros, et sata hinc et inde aggerem exsuperantes inundarunt, eorum corpora inertia atque exanimata, miserum oculis spectaculum, secum pervolvunt.

Nec satis fuit naturae tam diro flagello locum plecti; pervicacissimi enim homines, cuiusvis humani consortii hostes teterrimi, et praecipue nigri coloris famuli, coniuratione statim facta, ut communis detrimenti pretium per crimen lucrarentur, quae reliquae erant domus, officinas, acerva, emporia, caveas, armata manu expilare, vastare ac igni tradere coeperunt, ita ut statim legionem contra eos instruere et expedire opus fuerit, quae tantam virorum immanitatem ferro et missilibus saltem cohiberet. Urbem vero derelicturi prorsus superstites cives traduntur; adeo enim late infortunium exarsit, ut nullo pretio instaurandum videatur.

♣

Sed tandem, tot post excursiones atque intemperies, defatigatos lectores iuvat ad coenam invitare. Ibimus itaque omnes ad Sancti Iacobi Parisiensem viam, quo οἱ ἱπποφαγοί solemni ritu convenerunt. Nullus enim magis conveniens viatoribus cibus, quam equinus. Quae, ut sciatis, quotannis feriae habentur, comitesque ac convivae saepe adfuerunt sive doctrinae, sive litterarum, sive bonarum artium peritia illustres Paulus Verlaine, Paulus Orène, Alexander Boutique, Gondeau. Ipse Verlaine immo primus comitibus praefuit, ac tricliniarcha relatus est. Coena tenui duarum libellarum pro unoquoque conviva pretio venit, escarumque ordo fuit:

Insicium equinum.
Fricti centauri.
Equinae costae iuxta Bearnensium morem.
Equina coxa ad collegii equitum ritum.
Equinum pectus cum auriformi iusculo.
Renes ad currentium in circo ritum praeparati.
Dulciaria equino adipe commixta.

Optimum sane consilium ac peropportunum; cum enim tot iam vehes maximae et minusculae ad quamvis formam et ad quemvis usum accommodatae repertae sint, vel vapore, vel electride actae, nil iam reliquum est quo equina progenie utamur, nisi ad vescendum!

Viator.

VARIA

Quotidianum humani corporis pondus et levitas.

Singulare hoc, at experimentis probatum sexcentis, humanum corpus augeri pondere (etiamsi cibum non sumat?) inter nonam ante meridiem horam, et sextam ante noctis dimidium. Tribus circiter libris pondus crescit, quae nocte pereunt. Pueruli inter Augustum ac Decembrem mensem pondere proficiunt. Experimenta in huiusmodi incumbunt, nam gravior est res quam siqua coram.

P. d. V.

*

EPIGRAMMA

De furibus parvis, et de magnis.

(Ex ital. Caroli Roncalli).

Es fur exiguus? ne quid furere, caveto;
Per fures magnos non dabi' supplicium.
Sin fur es magnus, furare, age, quam lubet audax;
Furari exiguus fur sinit absque metu.

Ioan. Battanius.

SOCIIS MONITUM

Nonnunquam ad nos socii scripserunt dolentes hunc vel illum commentarii numerum suo tempore sibi non remissum; quin etiam interdum binos vel ternos quoque simul allatos.

Volumus itaque socios omnes certiores, diligentissime manus nos apud diribitorium exsequi, et a culpa longissime abesse. Profecto qui subnotationem non recto tramite, sed per bibliopolas faciunt, neque iisdem iniunxerunt, ut nomen eorum patefacerent, ipsi serius commentarium accipient, cum bibliopolae committenti commentarium inscribere teneamur...

Ceterum quivis *Vocis Urbis* numerus fortuito amissus rursus a nobis petatur, qui rationem habebimus: subnotatio autem et alia omnia semper mittantur ad **Aristidem Leonori equitem**, commentarii *Vox Urbis* possessorem et administratorem, **Romam, via Alessandrina, 87.**

A secretis.

dati, eam forte occupatam videant, atque a commeatibus et ab aequore prohibeantur.

*

Quamquam enim de pace componenda iamdiu inter Europaeorum duces ac Sinensium optimates sermones fuerunt, bellum tamen atque advelitationes exardescere circum et per provincias non desinunt. Russi immo ipsi, in Manciuria provincia, gravi cum detrimento experti sunt quanta adversariis mendacissimis adhibenda sit fides. Horum enim non iustae copiae, nulla lege aut fraeno cohibitae, loca provinciae vastant atque igni tradunt, ipsosque Russorum milites iniquiore loco adortae, non semel, nec sine clade fuderunt. Germani interea Liang oppidum ceperunt atque igne deleverunt; Angli Tu-liù, fortissimum Pugilum oppidum, occuparunt, expilarunt, maximaque praeda onusti redierunt ad litus; Itali Pao-ting-fu, pulsis hostibus, tenuerunt; Iaponii imperatricem feminam eiusque aulam consectari equitum non remittunt, ex eiusque comitatu recens re[illegible] Ching principem relaxerunt ad urbem.

*

Qui obtestans se ab imperatore mandatum pacis componendae accepisse, a foederatorum ducibus comiter exceptus est; ad eos vero in ipsam imperialis aedis aulam accedere debuit, quam nunquam hucusque peregrino pede calcatam viderat. Haec equidem potuit dura belli lex. Sed non cum Ching de pace habendus sermo tam videtur, quam cum Ulixe illo Li-hung-chang, qui tandem authentico mandato munitus ad eam impetravit, atque Tien-tsin ad Pechinum, custodibus equitibus comitantibus, iter explevit. Atqui illis legationis iura nationes omnes [illegible] recognoverunt, dum alterutra haec ad pacem [illegible] quovis pacto expleantur ut, nempe, viri imperio regendo ii praeponantur, qui nostris et satis accepti et satis honesti videantur, quibusque fides adiungi possit; ut deinceps detrimenta omnia, clades, incendia, rapinae, in Europaeos ubique patrata, congrua pecunia sarciantur; ut denique viri sive nobiles, sive plebei, qui seditionum et cladum auctores fuerint, digna capitis poena, pro suo quisque crimine, mulctentur. Callidissima enim illa vulpes [illegible] in medium protulit disseruitque, ut suaderet tot maleficiorum culpam imperiali feminae nullimode tribuendam, sed malis eius consiliariis suique ipsius perversis aemulis. Constat vero contra, et praecipue Germanis, ex ipsius feminae iniquo mandato omnium peregrinorum caedem fuisse paratam, oblatisque donis et praemiis instructum, et ipsum Ketteler Germani legati sicarium, quem nuper Germani milites morte castigarunt, ab imperiali aula necis mandatum accepisse.

Properant vero in dies magis ad urbem tum Gallorum dux Voyron, tum supremus omnium imperator Valdersee, quorum primus Shangai portum, alter Hong-Kong insulam iam tenuerunt.

*

Boerorum fata, ultimis hisce diebus, graviter immutata feruntur. Qui enim totius belli, patriaeque libertatis primus adsertor fuerat invictusque propugnator Kruger, apud Lusitanos in Laurentio Marques coloniam, qua causa ignoratur, sese recepit. Ita pariter Steiin, Orange reipublicae strenuum praesidem, morbis et aerumnis et senectute confractum, amicum imitaturum iam praedicant. Nec satis: de Aloisio enim Botha, suorum militum duce fortissimo, vagi etiam rumores exaudiuntur. Mirandum est tamen ducibus abeuntibus bellum minime confectum videri; nam Boerorum reliquiae Anglos iterum inter Barbeton et Avoca loca superarunt, ac quadringentos ex iis captivos duxerunt; iterum ad Kaapumedon et Hector's Pruit praelium exarsit, pons ad Iounberton locum fractus a Boeris est, anglicum ad Schwelizer Rivicke praesidium obsidione cinctum. Nihilominus quid possit adhuc tam exigui exercitus audacia et integer animus nemo videt. Itaque Roberts dux edictum iterum vulgavit, ut victi ab inutili hoc bello tandem aliquando desinant; ipseque iam reditum in Angliam aggreditur atque Baden Powel tribunum una cum quinque et viginti millia militum exercitu, ut pacem ubique per coloniam restituat, suo loco sufficit.

POPLICOLA.

PUBLICI PER ORBEM COETUS

LEGIBUS FERENDIS

In Austria comitia ad novos oratores eligendos ad mensem decembrem indicta sunt.

In **Batavia** regalis virgo ad publicos coetus orationem habens nonnulla de Transvaaliano et Sinensi bello prudenter attigit, quod praecipue Batavorum navigia ad earum regionum litora mittere opus fuerit.

In **Bulgaria** Natchovic, qui agrorum cultui et commerciis commutandis regius administer praeerat, officium deserere inopinato morbo coactus est.

In **Suetia** qui administrorum collegio praeerat Rostroem, munere pariter sese abdicavit. Oscar rex von Otter, naviam praefectum, in eius locum suffecit.

SCRIBA.

LIBRORUM RECENSIO

De Horatii arte critica nonnulla scripsit ALOISIUS MANNUCCI litterarum professor. — Emporii ex officina Titi Gnaini.

Exploratum satis est acerrimos quosque pulcri rectique iudices raro artifices esse; omne vero tulisse punctum qui rerum existimatores iidemque effectores optimi extiterint. Hoc in numero Venusinus vates est collocandus, etsi de se modeste magis quam vere dixerit:

. . . Fungar vice cotis, acutum
Reddere quae ferrum valet, exors ipsa secandi.

Is tam firmo pollet sinceroque iudicio, ut saeculis prope viginti videatur praecurrisse versarique inter nostros, apud quos de vetustatis pretio, ob similes ferme causas, haud leviter disputatur. Quo autem tempore ad iudicandum potius quam ad imitandum sunt studia conversa, haud mirum quod censoria ista Flacci facultas plurimorum in se oculos mentesque converterit. Ex his alii rem subtilius investigarunt ac persequuti sunt fusius, terentes manibus epistolas tres celeberrimas, ad Augustum, ad I. Florum, ad Pisones; alii hunc vel illum poetae locum illustrandum curarunt; alii denique tractationem suam non ultra fines commentariorum, quibus utuntur adolescentes in scholis, protulere.

De Horatii *Arte critica* nonnulla scripsit v. cl. Aloisius Mannuccius, cuius opus paginis sex et viginti quatuor titulos exhibet. Primus est: *De duabus latinorum poetarum scholis Horatii aetate*; alter: *Quid Horatius senserit de veteribus latinis poetis*; tertius: *De Horatii epistola ad Pisones*; quartus: *Quid de graecis poetis Horatius scripserit exponitur.* Liber concluditur epilogo, cuius pauca, speciminis gratia, iuvat afferre: « Pateat igitur iuvenibus via, qui si quidem ingenio minores tamen in arte excolenda magis accurati et sollertes. Qua re eorum animos excitemus, ne contemnamus. Scribendi enim ars est renovanda quae semper rerum publicarum conversiones secuta est. Ex quo veteres poëtae legendi magis sunt quam imitandi. Hoc modo Horatius quod italice *ambiente storico* dicimus, animo comprehendit. Etenim antiquos scriptores summos esse existimavit, si temporum quibus sua opera scripserint rationem habeamus » (1). Quae autem species excellentis artis aut forma in Flacci mente versata fuerit, de litteris idem quam alta senserit, hoc addiscimus paulo infra legentes: « Quid vero de litteris in universum cogitavit? Eas tantummodo animis delectationem afferre, an hominibus usui esse censuit? Multas nobis imagines non solum ad intuendum, verum etiam ad imitandum fortissimorum virorum expressas et graecos et latinos scriptores reliquisse Horatius existimavit, ex quibus maximum possemus percipere fructum » (2).

Est igitur cur eruditissimus quisque secum gratuletur videns Horatianam bibliothecam huiusmodi commentariis augeri. Latini autem sermonis amatores invenient quod et ipsi scribendo imitentur.

P. A.

NICHOLAS I. STAFFEL, C. S. C. *Ἐπιτομὴ τῆς Καινῆς Διαθήκης*. — Ex officina Athenaei ad Notre Dame (Indiana), 1900.

Nicholas I. Staffel, graecarum litterarum doctor in athenaeo civ. foed. Americae sept., cui a Nostra Domina nomen, altro ad nos misit Novi D. N. I. C. Testamenti editionem graece, quod ipse summatim disposuit ad usum scholarum: opus profecto utile, non mentis modo, sed et animi cultui accommodatum, ad quae omnino intendant opus est qui rectae adolescentium institutioni student.

A. L.

(1) Pag. 25. (2) Ibid.

AENIGMATA

I.

Pars prior aspergit tellurem luce corusca,
Claudit saepe preces *altera* Christicolum.
Heu! totum restat miseris, Fortuna dolosa
Queis atroce manu cetera cuncta rapit.

II.

Una quidem sum vox, sed bino gaudeo sensu:
Cristatam galeam reteque significo.

FR. PALATA.

Ex sociis qui utriusque aenigmatis interpretationem ad commentarii moderatorem miserint intra duos menses, unus, sortitus, gratis accipiet opus gallice scriptum et figuris ornatum, cui titulus:

LES CHINOIS CHEZ EUX
par I. B. AUBRY.

Aenigmata ann. III, n. XV proposita his respondent:

1) Ros - a 2) In - sol - ens.

Ea rite soluta miserunt:

Ed. Bianco, *Roma* - Herm. Gini, *Taurinis equis* - Ric. Magenta, *Genua* - G. Laugenberg, *Monasterio Guestph.* - Car. Stegmüller, *Saberia* - Veritas Cariolato, *Vicentia* - Ioan. Sedlák, *Praga Bohem.* - A. Chevénement, *Nods* - Ad. Huza, *Grybovia* - Aug. Ed. De Druffel, *Velbergen* - Petr. Garrone, *Pezzana ad Vercellas* - P. Rioux, *Hochelaga* - F. Szymajtis, *Opiloloki, in Litthuania* - Ios. Castelli, *Gandino* - Th. Vinas Sch. Piar., *Tarraga* - E. Schött., *Suechtelena* - Mich. Vidal, *Palma in insula Maiorica* - A. De Jaer, *Pousset in Belgio* - Seminarium Campaniense *ad Salernum* - Ios. Crosatti, *Poiano Vallispantenae in agro Veronensi* - Am. Robert, *Marieville in Canada* - Alois. Raineri, *Schilpario* - St. Figielski, *Rypino* - C. Perazzi, *Mengalore, in Indis* - Guill. Schens, *Ratisbona* - F. Perényi, *Jaszberény* - I. Wilhelm, *Battle* - Alois. Cappelli, *Senis.*

Sortitus est praemium

AUGUSTINUS EDUARDUS DE DRUFFEL,

ad quem missum est opus, cui titulus:

DE POETIS ET NUMERIS LATINIS
Scripsit PETRUS ANGELINI.

Sponsor: IOANNES BAPTISTA CIAMPI, iurisperitus.

ROMAE - Ex Officina Forzani et Socii.